

В. Ю. Мелікян фармулюе наступныя катэгарыяльныя прыкметы энантыёсеміі:

1) значэнні суадносяцца ўнутры адной моўнай адзінкі, што дазваляе аддзяліць гэтую з’яву ад аманіміі і антаніміі;

2) моўная адзінка мае некалькі значэнняў, што сведчыць аб яе сувязі са з’явай шматзначнасці;

3) значэнні ўнутры адной моўнай адзінкі з’яўляюцца супрацьлеглымі.

Энантысемію варта вылучаць ў самастойную катэгорыю па прычыне таго, што яна спалучае ў сабе асаблівасці некалькіх катэгорый (палісеміі, антаніміі, аманіміі, шматзначнасці), ні адна з якіх не валодае поўным наборам тых прыкмет, якія фарміруюць энантыёсемію.

У якасці яшчэ аднаго аргументу ў падтрымку катэгарыяльнай самастойнасці энантыёсеміі ў галіне лексічнай семантыкі В. Ю. Мелікян называе той факт, што яна, гэтак жа як і іншыя самастойныя лексіка-семантычныя катэгорыі, цалкам упісваецца ў рамкі бінарнай структуры слова (план выражэння і план зместу). Так, сінонімы – гэта розныя па форме і блізкія па значэнні адзінкі; антонімы – розныя па гучанні і процілеглыя па значэнні; амонімы – ідэнтычныя па гучанні і розныя па значэнні; энантыёнімы – ідэнтычныя па гучанні і процілеглыя па значэнні лексічныя адзінкі.

Пункт гледжання В. Ю. Мелікян падзяляюць К. В. Фёдарова і Е. А. Літвінава. У сваім дысертацыйным даследаванні К. В. Фёдарова прыходзіць да адназначнай высновы аб тым, што энантыёсемія гэтак жа, як і антанімія, аманімія і сінонімія, з’яўляецца самастойнай катэгорыяй моўнай сістэмы па прычыне таго, што валодае «аб’ёмнай лексіка-семантычнай характарыстыкай: супадзеннем ў плане выражэння і поўным, палярным разыходжаннем у плане зместу».

Энантыёсемія выступае ў якасці семантычнага працэсу, які фіксуе змены і рух паняццяў у мове і які змяняе значэнне слоў у выніку іх функцыянавання ў розных умовах. Усе існуючыя вызначэнні гэтага паняцця зводзяцца да таго, што энантыёсемія ўяўляе сабой адначасовае суіснаванне двух процілеглых значэнняў у межах семантыкі аднаго і таго ж слова. З аднаго боку, энантыёсемію можна разглядаць як катэгорыю, якая ўскладняе камунікацыю, але з іншага – як катэгорыю, якая непасрэдна адлюстроўвае філасофскую сутнасць любога прадмета або з’явы, а таксама дыялектычны характар пазнавальнага працэсу, які ажыццяўляецца ў моўнай форме.

А. А. Салавей

ВЕРА ЯК КАМПАНЕНТ ВЕРАГОДНАСЦІ Ў НАВУКОВЫМ ДЫСКУРСЕ НЕБЛІЗКАРОДНАСНЫХ МОЎ

У паўсядзённым жыцці чалавек сутыкаецца з сітуацыямі, якія патрабуюць ад яго прыняцця рашэння з улікам верагоднасці інфармацыі, якой ён валодае. *Верагоднасць* – лінгвапрагматычная катэгорыя, якая адлюстроўвае

ацэнку адрасантам ступені адпаведнасці выказвання рэчаіснасці. Уяўляецца мэтазгодным адрозніваць тры ступені адпаведнасці выказвання рэчаіснасці – веданне, вера, меркаванне. Дадзены артыкул прысвечаны лінгвістычнаму асэнсаванню веры як кампаненту верагоднасці. Вера з’яўлялася прадметам даследавання многіх пакаленняў тэолагаў, філосафаў, псіхолагаў, а ў апошні час і лінгвістаў. Адрозніваюць два тыпы веры: рэлігійная і свецкая (штодзённая). У англійскай мове дадзеныя тыпы пазначаюцца асобнымі словамі: *belief* ‘тэарэтычная вера ў тое, што нешта ёсць’ і *faith* ‘рэлігійная вера’. У логіцы, філасофіі і тэалогіі вера разглядаецца, як правіла, у рэлігійным кантэксце. Лінгвістыка займаецца даследаваннем феномена веры па-за межамі рэлігійнага падыходу. Праяўленне веры ў мове вывучана фрагментарна і зводзіцца ў асноўным да прэдыкатаў: *веру / упэўнены / перакананы, што*. Аднак вера вербалізуецца значна шырэйшым рэпертуарам адзінак, якія будуць апісаны падрабязна ніжэй.

Лінгвістычныя даследаванні працягваюць развіваць анталагічнае разуменне веры, таму варта ўстанавіць яе рэлевантныя логіка-філасофскія характарыстыкі. Гісторыя даследавання трыяды *веданне–вера–меркаванне* сыходзіць каранямі ў старажытныя часы. Антычны перыяд характарызуецца цесна ўзаемазвязаным трактаваннем катэгорый *веданне* і *меркаванне*. Тэацэнтрызм сярэдневяковай філасофіі вядзе да змены акцэнта з антычнай дыяды *веданне–меркаванне* на *веданне–вера*. Мноства канцэпцый даследавання трыяды *веданне–вера–меркаванне*, адсутнасць кансэнсусу адносна іх інтэрпрэтацыі – адметная рыса філасофіі Новага часу. Сучасны перыяд характарызуецца існаваннем пяці асноўных поглядаў на праблему суадносін *ведання–веры–меркавання*: 1) вера вышэй за веданне; 2) вера і веданне – гарманічна ўзаемадапаўняльныя катэгорыі, якія маюць адну і тую ж крыніцу; 3) вера – разнавіднасць ведання; 4) вера – разнавіднасць меркавання; 5) вера займае прамежкавае становішча паміж веданнем і меркаваннем, так як вера ў праўдзівасць чаго-небудзь – больш, чым меркаванне і менш, чым веданне. З анталагічнага пункту гледжання вера – суджэнне, заснаванае на перакананасці адрасанта ў праўдзівасці прапазіцыі.

Значным крокам да лінгвістычнага асэнсавання веры з’яўлялася ўстанавленне яе інварыянтных семантычных характарыстык у выніку кампанентнага аналізу беларускіх і англійскіх слоўнікавых дэфініцый. Пры наяўнасці ў моўнай адзінцы сем *цвердая / высокая / глыбокая перакананасць, упэўненасць у чым-небудзь, у здзяйсненні, ажыццяўленні чаго-небудзь, адсутнасць сумненняў* яе можна лічыць эксплікатарам верагоднасці, заснаванай на веры.

Фактычным матэрыялам для даследавання паслужылі беларускамоўныя і англамоўныя навуковыя рэцэнзіі на манаграфіі па лінгвістыцы, адабраныя з электронных версій часопісаў «Веснік БДУ», «Веснік БДПУ», «Беларуская лінгвістыка», сайт The Linguist List <http://linguistlist.org>, часопісы «English language and linguistics», «English today» за 2009–2019 гг. Усяго было прааналізавана 50 тэкстаў рэцэнзій агульным аб’ёмам – 3212 выказванняў.

У беларускіх навуковых рэцэнзіях вера маніфестуецца 11 эксплікатарамі. Прывядзем спіс маркёраў верагоднасці, заснаванай на веры, па ўбыванню частотнасці іх выкарыстання (ч/в):

- 1) дзеясловы ў форме будучага часу – 36 ч/в;
- 2) відавочна – 10 ч/в;
- 3) несумненна – 8 ч/в;
- 4) натуральна – 6 ч/в;
- 5) бяспрэчна – 4 ч/в;
- 6) без сумнення – 4 ч/в;
- 7) зразумела – 4 ч/в;
- 8) няма сумнення – 2 ч/в;
- 9) безумоўна – 2 ч/в;
- 10) спадзяюся – 2 ч/в;
- 11) ёсць надзея – 2 ч/в.

У англійскіх навуковых рэцэнзіях вера вербалізуецца 13 эксплікатарамі:

- 1) дзеясловы ў форме будучага часу – 26 ч/в;
- 2) surely – 10 ч/в;
- 3) clearly – 8 ч/в;
- 4) definitely – 6 ч/в;
- 5) certainly – 4 ч/в;
- 6) obviously – 4 ч/в;
- 7) I hope – 4 ч/в;
- 8) of course – 2 ч/в;
- 9) be certain to – 2 ч/в;
- 10) hopefully – 2 ч/в;
- 11) unquestionably – 2 ч/в;
- 12) undoubtedly – 2 ч/в;
- 13) it's evident that – 2 ч/в.

Да марфалагічных сродкаў эксплікацыі веры адносяцца дзеясловы ў форме будучага часу, да лексічных – мадальныя словы (*відавочна, несумненна, натуральна, бяспрэчна, без сумнення, зразумела, безумоўна, certainly, clearly, undoubtedly, of course, unquestionably, definitely, surely, obviously*), прэдыкаты (*няма сумнення, ёсць надзея, спадзяваюцца, it's evident that*). Дзеясловы ў форме будучага часу мы лічым маркёрамі веры, так як у іх прысутнічае сема патэнцыяльнасці, і адрасант прадугледжвае найбольш магчымае становішча спраў у будучым, заснаванае на яго глыбокай упэўненасці, што менавіта дадзены варыянт развіцця падзеі стане рэальнасцю пры адсутнасці аб'ектыўных і суб'ектыўных перашкод: *І менавіта таму, дзякаваць Богу, сярод лінгвістычных даследаванняў заўсёды будуць працы на гісторыі мовы. The current monograph will remain as one of Cambridge University Press's permanently useful monographs, with its definitive treatment of the topic and its rich bibliographies.* Мадальныя словы *несумненна, бяспрэчна, без сумнення, безумоўна, прыслоўі definitely, surely, unquestionably, undoubtedly, of course, clearly, certainly* і прэдыкат *няма сумнення* змяшчаюць сему адсутнасці

сумненняў, што дазваляе лічыць іх маркёрамі веры. Лексемы *натуральна, зразумела* займаюць пераходную зону паміж веданнем і верай, так як у функцыі пабочных слоў яны змяшчаюць сему адсутнасці сумненняў і эксплікуюць веру, у функцыі выказніка – сему адпаведнасці рэчаіснасці і рэпрэзентуюць веданне. Асаблівай увагі заслугоўваюць лексемы *відавочна, obviously* па прычыне іх здольнасці да энантыёсеміі: пры выкарыстанні ў ролі прыслоўя з семай адсутнасці сумненняў дадзеная адзінка рэпрэзентуе веру, пры выкарыстанні ў ролі пабочнага слова з семай наяўнасці сумненняў – меркаванне.

Прэдыкаты *ёсць надзея, спадзявацца, I hope* і прыслоўе *hopefully* мы адносім да паказчыкаў веры, так як надзея – чаканая ўпэўненасць, разнавіднасць веры. Самы рэкурэнтны спосаб эксплікацыі веры ў дзвюх мовах – марфалагічны (дзеясловы ў форме будучага часу). Спецыфічным для англійскіх навуковых рэцэнзій з’яўляецца выкарыстанне фразы *to be certain* у якасці кампанента канструкцыі *Complex Subject* ‘Складаны дзейнік’ з семай высокай упэўненасці адрасанта ў адпаведнасці выказвання рэчаіснасці. Вера складае 5,7 % і 3,9 % ад усіх астатніх кампанентаў верагоднасці ў беларускіх і англійскіх рэцэнзіях адпаведна. Гэта абумоўлена асноўнымі прагматычнымі функцыямі веры – бескампраміснасць поглядаў адрасанта, пазбаўленне права выбару вырыянта развіцця падзей, навязванне ўласнага пункту гледжання.

Такім чынам, у выніку праведзенага лінгвістычнага аналізу веры як кампаненту верагоднасці былі вызначаны яе інварыянтныя семантычныя прыкметы: высокая ўпэўненасць, адсутнасць сумненняў; выяўлены лексіка-марфалагічныя сродкі эксплікацыі верагоднасці, заснаванай на веры, і іх рэкурэнтнасць у беларускіх і англійскіх навуковых рэцэнзіях: невысокая частотнасць веры ў дзвюх мовах тлумачыцца яе асноўнымі прагматычнымі функцыямі: бескампраміснасць поглядаў адрасанта, навязванне суб’ектыўнага пункту гледжання, недапушчэнне іншадумства, праяўленне талерантнага стаўлення да недахопаў у манаграфіі.

А. В. Семянькевіч

ФОРМА ЛІКУ КАМПАЗИТНЫХ НАЗВАЎ ГЕТЭРАГЕННЫХ СУКУПНАСЦЕЙ

Семантычным стрыжнем лінгвістычнай катэгорыі зборнасці з’яўляецца паняцце такой сукупнасці прадметаў, якая набывае новую якасць у параўнанні як з асобным прадметам, так і з раздзельным мноствам прадметаў гэтага класа. Ядром поля паняццёвай катэгорыі зборнасці з’яўляюцца сінгулярныя назоўнікі з марфемнымі паказчыкамі гэтага значэння, а на перыферыі размяшчаюцца субстантывы з семантыкай зборнасці, якія маюць дэфектную парадыгму ліку. Пры такім (шырокім) падыходзе да вызначэння аб’ёму паняцця зборнасці ёсць усе падставы ўключыць у іх кола множналікавыя назоўнікі, якія абазначаюць недыскрэтныя мноствы. Прамым пацверджаннем такога разумення прысутнасці множналікавых назоўнікаў у сістэме субстан-